

แชร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้

Labor Sharing : The Economic and Socio-Cultural Relationship of Villagers in the South of Thailand

จำนงค์ แรกพินิจ *

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง แชร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการคลี่คลายของวัฒนธรรมเก่าและการเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่ รวมทั้งศึกษาวิธีการและรูปแบบการเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมดังกล่าว โดยการศึกษาผ่านแชร์แรงงานซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างชาวบ้านในชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้ได้นำทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคมและการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม โดยเลือกชุมชนในจังหวัดสงขลา จำนวน 3 ชุมชน เป็นพื้นที่ในการศึกษา และใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามแนวสังคมวิทยาเชิงประวัติศาสตร์

ผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า แชร์แรงงานมีพื้นฐานและพัฒนาการมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และการแลกเปลี่ยนแรงงานในลักษณะนี้มีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงวัฒนธรรมเก่าของชุมชนเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากภายนอก นอกจากนั้นแชร์แรงงานได้ช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถลดการ

* ต.ม. (สังคมวิทยา) อาจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

M.A. (Sociology) Lecturer, Department of Social Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

พึ่งพากายนอก และนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการนี้มาเป็นพื้นฐานในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์คุณค่าใหม่และการรักษา ระบบคุณค่าเดิมไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

ปัจจุบันการแลกเปลี่ยนทางสังคมได้รับความสนใจอย่างมากในสังคมไทย โดยเฉพาะการนำแนวคิดนี้มาเป็นพื้นฐานในการอธิบายกระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล และเชื่อมโยงไปสู่องค์กรและเครือข่ายองค์กรชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรนำทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคม และเครือข่ายทางสังคมไปใช้ศึกษาการแลกเปลี่ยนทรัพยากรอื่นนอกเหนือจากแรงงาน เช่น ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรม รูปแบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าของสมาชิกรวมทั้งสังคมใหม่ที่เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าว ในส่วนของการพัฒนาชุมชน ควรให้ความสำคัญกับระบบคุณค่ามากกว่าการติดยึดรูปแบบ และการปฏิบัติงานควรให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กรดั้งเดิมของชุมชนมากกว่าการนำมาเป็นพื้นฐานสร้างกลุ่มหรือองค์กรและเครือข่ายเพื่อตอบสนองของความต้องการของหน่วยงานภายนอก

คำสำคัญ : การแลกเปลี่ยนแรงงาน, เครือข่าย, ภูมิปัญญาชาวบ้าน, วัฒนธรรม และการพัฒนา

Abstract

This research has an objective to study on the forms of mutual helps in existence in social, economic, and cultural life of rural communities in southern Thailand. The study had been specifically focused on the case of labor sharing.

Series of social exchange and social network analysis theories had been introduced to describe and make analysis of the studied elements and the selected fields of three communities within Songkhla province. Direct observation, participatory interview and discussion, including distribution of questionnaire had been applied as instrument for an assembly of data and information needed for analysis.

The conclusion made from the research states that the existence of labor sharing has been found through long history of southern communities' way of life. It is the form of community organization to help and rely on each other in term of labor supply, as well as to eliminate dependency on labor from outside. The output of the research is fruitful to serve future social work organization, and social value underlying labor sharing action shall have been enhanced and revalorized for maintenance of solidarity in community life.

At these days, social exchange has been considered among numerous issues of interest in Thai society. The concepts of exchange were used many times as basis to explain learning process among individuals, collective groups, and community organizations.

It is suggested that further research works following this one should take into consideration of application of social exchange theories for studying future related cases to social and resource exchanges other than that of labor sharing case, e.g. information, knowledge, and material resource exchanges among people. This kind of academic work is helpful for explaining behavior, form of social relation, and value system that exist, and the body of knowledge gained can be also applicable to empower community development process.

Keywords : Labor exchange, Network, Popular wisdom, Culture and Development

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

แชร์แรงงาน หมายถึง การแลกเปลี่ยนแรงงานรูปแบบหนึ่งที่เป็นผลมาจากการปรับใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนในภาคใต้ คือ “ออกปาก-กินวาน” ซึ่งเทียบได้กับ “ลงแขก” ของชุมชนในภาคกลาง และ “เอามื้อ เออแสง” ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบนี้เกิดจากผู้ที่มีอาชีพ

หรือกิจกรรมคล้ายคลึงกันจำนวนหนึ่งมารวมตัวกัน และร่วมกันกำหนดข้อตกลงบางอย่างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน กลุ่มแชร์แรงงานจึงเป็นความสัมพันธ์แบบหนึ่งที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนทางสังคม นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนแรงงานที่มีรูปแบบเช่นเดียวกันนี้ได้ปรากฏทั่วไปในชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ แต่อาจเรียกชื่อต่างกันออกไป เช่น “พรรค” “ลองขอ” เป็นต้น การศึกษาวิจัยนี้จะครอบคลุมการแลกเปลี่ยนแรงงานที่กล่าวถึงนี้ด้วย

การเกิดขึ้นของแชร์แรงงานเป็นผลมาจากการพัฒนาการของระบบแรงงานที่สัมพันธ์กับระบบการผลิตที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการนำยางพาราพันธุ์ดีเข้ามาปลูกในพื้นที่ทำให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการผลิตแบบพืชเดี่ยว ส่งผลให้เกษตรกรต้องพึ่งพาภายนอกสูง เช่น การพึ่งพาเงินทุน การจ้างแรงงาน เป็นต้น เกษตรกรจำนวนหนึ่งจึงได้พัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ระบบแลกเปลี่ยนแรงงานหรือแชร์แรงงานที่เกิดขึ้น นอกจากจะส่งผลต่อแรงงานในการผลิตหรือเศรษฐกิจของชุมชนแล้ว ยังส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านในภาคใต้อีกด้วย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมปัจจุบันส่งผลให้เกิดความวิตกกังวลในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานดังกล่าวนี้จะสูญหายไปจากชุมชนภาคใต้

จากเหตุผลดังกล่าวการศึกษาแชร์แรงงานจึงมีความสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่จะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการ รูปแบบ และผลที่ชาวบ้านจะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว แต่การศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจและมองเห็นแนวทางการปรับใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา ซึ่งให้ความสำคัญแก่ “คุณค่า” มากกว่าติดยึด “รูปแบบ” ภายนอกที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างหรือระบบคุณค่าเดิมและการคลี่คลายเข้าสู่โครงสร้างหรือระบบคุณค่าใหม่ของชาวบ้านในภาคใต้ แสวงหาคำอธิบายความรู้และพัฒนากรอบคิดหรือทฤษฎี ตลอดจนแนวทางการนำวัฒนธรรมชุมชนมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้าน การประสานและเชื่อมโยงวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ และการปรับใช้ วัฒนธรรมชุมชนในสังคมภาคใต้

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาเครือข่ายแรงงาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการแลกเปลี่ยน แรงงานของชาวบ้านในภาคใต้ เครือข่าย (network) และผลที่เกิดขึ้นจากเครือข่าย แรงงานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยถือเอาความสัมพันธ์ที่ เกิดขึ้นระหว่างผู้แลกเปลี่ยนแรงงานเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis)

5. ทฤษฎีและกรอบคิดสำหรับการวิจัย

5.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้ได้นำทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ทางสังคม (social exchange theory) มาใช้ทำความเข้าใจการแลกเปลี่ยนแรงงาน ของชาวบ้านภาคใต้ ทฤษฎีดังกล่าวได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา (Yamakishi, 1988 : 833) โดยการนำแนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนที่ปรากฏ ในแนวคิดของลัทธิอัตถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) มาเป็นพื้นฐาน (Wilson, 1983 : 19) และนำหลักความพึงพอใจ (satisfying principle) มาใช้แทนหลัก กำไรสูงสุด (maximizing principle) เพื่อให้ทฤษฎีมีความสอดคล้องกับชีวิตจริง ทางสังคม (Olsen, 1978 : 93)

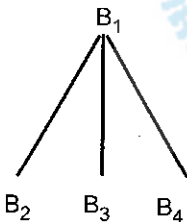
นอกจากนี้ได้นำแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (social network approach) และเครือข่ายการแลกเปลี่ยน (exchange network) (Emerson, 1972) ที่เกิดจากการ เกี่ยวโยงกันของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างผู้กระทำได้แต่สอง คนขึ้นไป (Cook at al., 1983 : 277) เข้ามาใช้เพื่อเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับ จุลภาคกับระดับมหภาค ซึ่งเป็นจุดอ่อนของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

ในส่วนของการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมจะใช้หลักของ Wellman (1983: 163) ที่ให้ความสำคัญกับแบบแผนของความผูกพันที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้ากับโครงสร้าง และกระบวนการได้มาและเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพื่อช่วยให้เห็นภาพสังคมที่พัฒนาผ่านกระบวนการนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ Turner ที่มุ่งศึกษาพัฒนาการทางสังคมและการตีความทางประวัติศาสตร์ (Turner, 1987) และใช้คำถามหลักของ Boissevain (1979) มาเป็นแนวทางสำหรับการวิจัย

5.2 กรอบคิด การวิจัยเรื่อง แชร้แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้ ได้กำหนดกรอบคิดสำหรับการวิจัยดังต่อไปนี้

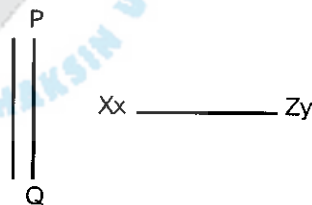
1) แชร้แรงงานเป็นบริบทหนึ่งของสถานการณ์การแลกเปลี่ยนสมาชิกในกลุ่มแชร์แรงงานได้แลกเปลี่ยนแรงงานของตนกับสมาชิกอื่น ในการแลกเปลี่ยนนี้กลุ่มแชร์แรงงานได้กำหนดกฎเกณฑ์บางอย่างเพื่อสร้างความยุติธรรมแก่สมาชิก ที่สำคัญคือ การกำหนดระยะเวลาทำงานเพื่อให้แรงงาน(ทรัพยากร) ของสมาชิกแต่ละคนมีค่าใกล้เคียงหรือเท่ากัน และการหมุนเวียนกันเป็นเจ้าของรับผิดชอบการทำงานตามลำดับก่อนหลัง

จากที่กล่าวนี้ทำให้ไม่สามารถจัดแชร์แรงงานให้อยู่ในสถานการณ์การแลกเปลี่ยนประเภทใดประเภทหนึ่ง อันได้แก่ การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากร (exchange situation) และการแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการผลิตร่วม (productive exchange) (Stolts, 1987 : 192-195) แผนภาพต่อไปนี้จะช่วยให้เห็นการเปรียบเทียบสถานการณ์การแลกเปลี่ยนทั้ง 2 ประเภทได้ดียิ่งขึ้น

1. A Situation of
Distributive Exchange

ภาพที่ 1

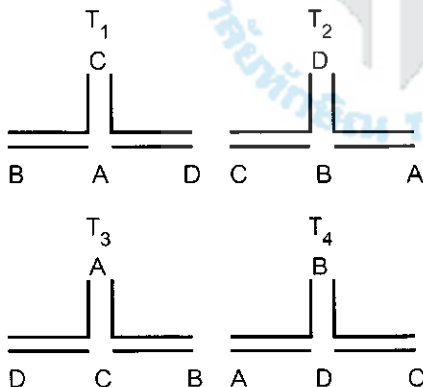
2. A Situation of
Productive Exchange

ภาพที่ 2

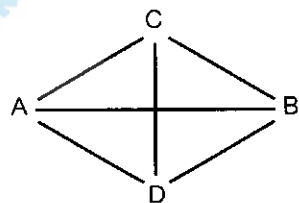
ภาพที่ 1 แสดงสถานการณ์การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากรระหว่างผู้กระทำ 4 คน คือ B_1 , B_2 , B_3 และ B_4 ผู้กระทำแต่ละคนได้แลกเปลี่ยนทรัพยากรอย่างเดียวกัน แต่จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าผู้กระทำในตำแหน่ง B_1 มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนมากกว่าผู้กระทำในตำแหน่งอื่น ซึ่งจะก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางด้านอำนาจ กล่าวคือ B_1 จะมีอำนาจต่อรองสูงกว่า B_2 , B_3 และ B_4

ภาพที่ 2 แสดงสถานการณ์การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการผลิตร่วมผู้กระทำ P และ Q นำทรัพยากรมารวมกันและก่อให้เกิดผลผลิตที่มีค่าเพิ่มขึ้นจากเดิม คือ X และ x ผลผลิตนี้อาจบริโภคร่วมกันระหว่าง P และ Q หรืออาจส่งต่อไปยังบุคคลที่สาม คือ Z และ y เช่น การเล่นเกมเน็ตต้องมีผู้เล่น 2 คน (นำทรัพยากรมารวมกัน) และผู้เข้าชมก็ต้องเสียเงิน (Emerson, 1969 : 395)

สำหรับสถานการณ์การแลกเปลี่ยนในกลุ่มแชร์แรงงานจะมีลักษณะผสม (mix exchange) ระหว่างสถานการณ์ 2 แบบข้างต้น กล่าวคือผู้กระทำได้กำหนดให้แรงงานหนึ่งหน่วยมีค่าเท่ากัน และด้วยที่ถ้อยอาศัยกันในการแลกเปลี่ยน แต่การแลกเปลี่ยนนี้จะก่อให้เกิดความแตกต่างในอำนาจ เนื่องจากในแต่ละช่วงเวลาผู้กระทำแต่ละคนสามารถอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยน นอกจากนั้นการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในกลุ่มแชร์แรงงานยังมีลักษณะของการผลิตร่วมและสร้างส่วนเพิ่มให้เกิดขึ้น แต่ผลผลิตที่ได้นี้ใช้บริโภคในหมู่สมาชิกเท่านั้นไม่มีการถ่ายโอนไปสู่บุคคลที่สาม สถานการณ์การแลกเปลี่ยนแรงงานสามารถแสดงได้ในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3

A Situation of Mix Exchange.

ภาพที่ 4

ภาพที่ 3 แสดงให้เห็นสมาชิกในกลุ่มแชร์แรงงาน จำนวน 4 คน คือ A B C และ D แลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกัน ในแต่ละช่วงเวลา คือ T_1 T_2 T_3 และ T_4 ตำแหน่งศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนจะเปลี่ยนไป และเมื่อพิจารณาตลอดช่วงเวลาของการแลกเปลี่ยนก็จะเห็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่าง A B C และ D ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม

2) การเกิดขึ้นของแชร์แรงงานในชุมชนหมู่บ้านภาคใต้มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน คือการพึ่งพากัน ชุมชนภาคใต้ในอดีตมิได้มีการแลกเปลี่ยนเฉพาะแรงงานเท่านั้น แต่มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกันด้วยความสัมพันธ์ลักษณะนี้ได้ก่อให้เกิดแรงเกะเกี่ยวกับภายในชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้านคงทนอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน (ฉัตรทิพย์, 2529 : 69-70)

ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนแรงงานนี้มิได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตเท่านั้น แต่ได้ครอบคลุมไปถึงมิติอื่นในวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย เพราะโครงสร้างของวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบทประกอบด้วยระบบการผลิต ระบบสัมพันธ์ และระบบคุณค่า การเปลี่ยนแปลงระบบใดระบบหนึ่งก็จะกระทบต่อระบบอื่นด้วย (สุรเชษฐ, 2533)

3. การแลกเปลี่ยนแรงงานภายในกลุ่มจำเป็นต้องมีข้อกำหนดหรือกติกาบางอย่างเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในหมู่สมาชิก กติกาที่กำหนดขึ้นนี้สมาชิกได้นำมาใช้เป็นแนวทางจัดระเบียบภายในกลุ่ม และก่อให้เกิดบรรทัดฐานของกลุ่มในเวลาต่อมา นอกจากนั้นความต้องการแรงงานในแต่ละชุมชนมีไม่เท่ากัน จึงพบว่าชุมชนโดยทั่วไปจึงมักมีกลุ่มแชร์แรงงานมากกว่า 1 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมักมีสมาชิกเหลื่อมกัน(overlap) จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์หรือโยงใยระหว่างเครือข่าย (network connection) และความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนที่เป็นผลจากแชร์แรงงานนี้มีสภาพเหมือนตาข่ายโยงใยกลุ่มแชร์แรงงานเข้าด้วยกัน และเป็นรากฐานให้กับกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน

6. สมมติฐานการวิจัย

การศึกษาแซร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชาวบ้านภาคใต้ ได้กำหนดข้อสมมติฐานการวิจัย (hypothesis) เบื้องต้นไว้ดังนี้ “การแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวบ้านภาคใต้มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และค่อย ๆ พัฒนาขึ้นควบคู่กับการคลี่คลายของโครงสร้างหรือวัฒนธรรมเก่าเข้าสู่โครงสร้างหรือวัฒนธรรมใหม่ ผลของแซร์แรงงานจะครอบคลุมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชน”

7. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง แซร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชาวบ้านภาคใต้ ได้นำระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาใช้ร่วมกัน รายละเอียดดังนี้

7.1 การเลือกพื้นที่และประชากร การวิจัยนี้ได้เลือกชุมชน 3 แห่งในจังหวัดสงขลาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (purposive) เพื่อให้ได้ชุมชนแซร์แรงงานที่ครอบคลุมทั้งในแง่ศาสนา อาชีพ และมีอัตรา (degree) การแลกเปลี่ยนแรงงานต่างกัน ชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกได้แก่ ชุมชนน้ำขาวโน และชุมชนพ้อแดง อำเภอจะนะ และชุมชนทุ่งโตนต อำเภอนาหม่อม

สำหรับประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือกลุ่มแซร์แรงงานทุกกลุ่มในชุมชน โดยเลือกบางกลุ่มมาวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อตอบคำถามการวิจัย

7.2 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล (data) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data) และเชิงคุณภาพ (qualitative data) โดยวิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการใช้แบบสอบถาม

7.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอรายงานผลวิจัย ข้อมูลที่ได้จากงานภาคสนามทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจะได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันตามวิธีการทางสังคมวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ และนำเสนอรายงานผลวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีตารางตัวเลขทางสถิติประกอบด้วย

8. ผลการวิจัย

1) ชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษามีรากฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างหนึ่งคือ การพึ่งพาอาศัยกันทางด้านแรงงาน ผลผลิต และอื่น ๆ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านในชุมชน

การศึกษาในรายละเอียดพบว่าชุมชนที่เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา ได้ผ่านพัฒนาการด้านการผลิต การเรียนรู้ และการจัดการทุนมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าชุมชนทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันในด้านการประกอบอาชีพและการถือครองที่ดินซึ่งส่งผลต่อแบบแผนการผลิตและการใช้แรงงาน แต่ในภาพรวมพบว่าชุมชนทั้งสองมีพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไม่แตกต่างกัน

2) พัฒนาการของชุมชนในยุคเศรษฐกิจการค้า ส่งผลให้ชุมชนต้องเปิดรับเทคโนโลยีและความรู้ใหม่จากภายนอก ผลการศึกษาพบว่ากรณีที่ชุมชนนำวิทยาพัธุ์ดีเข้ามาปลูกแทนยางพัธุ์พื้นเมือง ทำให้ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก และระบบแรงงานที่มีอยู่เดิมคือการออกปาก-กินวานไม่สามารถรองรับได้ จึงเกิดการปรับเปลี่ยนระบบแรงงานใหม่เป็นแชร์แรงงาน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่ม สมาชิก เพศ และสถานภาพการเป็นสมาชิก กลุ่มแชร์แรงงานในชุมชนน้ำขาวใน ทุ่งโตนด และพ้อแดง

ชื่อชุมชน	จำนวน กลุ่มแชร์แรงงาน	จำนวน สมาชิก	เพศ		เป็นสมาชิก มากกว่า 1 กลุ่ม
			ชาย	หญิง	
น้ำขาวใน	9	70	62	8	10
ทุ่งโตนด	11	118	46	72	13
พ้อแดง	5	56	56	-	-

จากตารางที่ 1 เห็นได้ว่าชุมชนทุ่งโตนดมีจำนวนกลุ่มแชร์แรงงาน จำนวนสมาชิก และการเป็นสมาชิกมากกว่า 1 กลุ่มมากที่สุด รองลงมาได้แก่ชุมชนน้ำขาวใน และชุมชนพ้อแดงตามลำดับ ความแตกต่างดังกล่าวนี้เกิดจากขนาดการถือครองที่ดิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และความต้องการแรงงานที่ต่างกันในแต่ละชุมชน

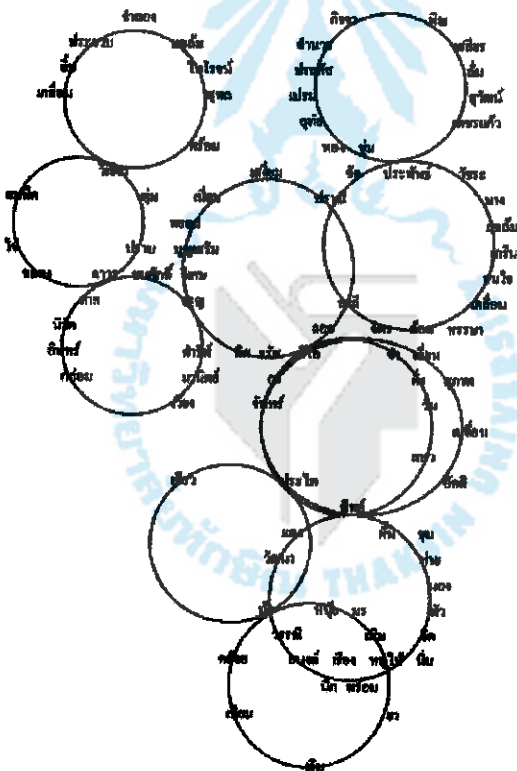
3) ระบบแชร์แรงงานเกิดจากการเชื่อมโยงหรือการผสมผสานวัฒนธรรมหรือระบบคุณค่าเก่าและวัฒนธรรมหรือระบบคุณค่าใหม่ที่มาจากภายนอกเข้าด้วยกัน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งจะแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงที่กล่าว ดังตารางที่ 2 ข้างล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเชื่อมโยงวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ผ่านการแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชนน้ำขาวใน ทุ่งโตนด และพ้อแดง

วัฒนธรรม	นามธรรม (คุณค่า)	รูปธรรม (แบบแผนความประพฤติปฏิบัติ)	ลักษณะเด่น
เก่า	การพึ่งพาอาศัยกัน	การออกปาก-กินวาน	ถ้อยที่ถ้อยอาศัย ความสัมพันธ์เชิง สัญลักษณ์
ใหม่	ความมีเหตุผล เชิงเศรษฐกิจ	ระบบการจ้างแรงงาน	มูลค่าของสิ่งของเป็นตัว กำหนดการเปลี่ยนแปลง
การ ผสมผสาน	การพึ่งพาอาศัยกัน และคำนึงถึงเหตุผล เชิงเศรษฐกิจ	ระบบแชร์แรงงาน หรือพรรค	ถ้อยที่ถ้อยอาศัยและ คำนึงถึงมูลค่าของสิ่ง ที่นำมาแลกเปลี่ยน

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างของระบบคุณค่าเก่าคือ การพึ่งพาอาศัยกัน และระบบคุณค่าใหม่คือ ความมีเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ปรากฏ ในระบบแชร์แรงงาน ซึ่งเป็นระบบแรงงานใหม่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ด้านการผลิต สังคม และวัฒนธรรมในชุมชน

4) ความจำเป็นด้านแรงงานทำให้ชาวบ้านในชุมชนก่อตั้งแชร์แรงงานขึ้น หลายกลุ่ม และชาวบ้านแต่ละคนสามารถเป็นสมาชิกได้มากกว่า 1 กลุ่ม ทำให้ เกิดโยงใยระหว่างกลุ่มแชร์แรงงาน (network connection) ซึ่งจะแสดงให้เห็น การเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มแชร์แรงงานของชุมชนทุ่งโดนด ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5 แสดงการเชื่อมโยงเครือข่ายแชร์แรงงานในชุมชนทุ่งโดนด

จากภาพที่ 5 แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงหรือโยงใยของกลุ่มเครือข่ายแรงงานในชุมชนทุ่งโตนตซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกมีความต้องการแรงงานมากเพื่อให้เพียงพอกับการผลิตของตน จึงสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายแรงงานหลายกลุ่มและเกิดการซ้อนเหลื่อมกันระหว่างในแต่ละกลุ่ม การเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายนี้ จะมีความแตกต่างตามขนาดถือครองที่ดิน การประกอบอาชีพ และความต้องการแรงงานในชุมชน

5) การผลิตร่วมกันในรูปกลุ่มเครือข่ายแรงงานได้ส่งผลกระทบต่อการจัดระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านและชุมชนในทางเศรษฐกิจพบว่า เครือข่ายแรงงานช่วยแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงานและเงินทุนในการผลิตของชาวบ้าน และเพิ่มศักยภาพในการผลิตของชุมชน นอกจากนี้ เครือข่ายแรงงานได้ปลดปล่อยชาวบ้านและชุมชนให้เป็นอิสระจากการครอบงำของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

ในทางสังคมพบว่า เครือข่ายแรงงานช่วยเสริมสร้างความเท่าเทียมทางสังคมในหมู่สมาชิกและชาวบ้านในชุมชน การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์แนวราบหรือความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มเครือข่ายแรงงาน และเป็นพื้นฐานของการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชาวบ้านในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด เป็นต้น

สำหรับทางวัฒนธรรมพบว่า เครือข่ายแรงงานเป็นรากฐานสำคัญในการรักษาและสืบทอดระบบคุณค่าเดิม และเป็นรากฐานในการสร้างสรรค์ระบบคุณค่าใหม่ให้แก่ชุมชน

ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่พบจากการวิจัยครั้งนี้คือ ชาวบ้านในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษาต่างยอมรับว่าเครือข่ายแรงงานอาจล้มเลิกในวันใดวันหนึ่งถ้ากิจกรรมนี้หมดความจำเป็นต่อชุมชน และจะนำไปสู่การจัดความสัมพันธ์ด้านแรงงานขึ้นมาใหม่ส่วนจะเป็นรูปแบบใดนั้นชาวบ้านและชุมชนจะเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของพวกเขาเอง

9. อภิปรายผล

1) **ผลทางด้านทฤษฎี** การวิจัยครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นประเด็นหรือแง่มุมทางทฤษฎีหลายประการ ดังนี้

ประการแรก การนำเอาการตีความทางประวัติศาสตร์เข้ามาใช้ในการศึกษาได้ช่วยให้มองเห็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยเฉพาะพัฒนาการของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนของชาวบ้านและชุมชน และชี้ให้เห็นว่าจุดแข็งของทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคมอยู่ที่ระดับมหภาค ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ Turner (1987)

ประการที่สอง เครือข่ายทางสังคมเป็นมโนทัศน์ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคม เพราะช่วยอุดช่องว่างทางทฤษฎี และสามารถเชื่อมโยงพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนของปัจเจกชนกับกลุ่ม และมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจการคลี่คลายของวัฒนธรรมเก่าเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่ รวมทั้งช่วยให้มองเห็นพลวัตในชุมชนที่เกิดขึ้นและดำเนินไปตลอดเวลา

ประการที่สาม สถานการณ์การแลกเปลี่ยนทางสังคมจำนวนมากในชุมชนไม่อาจจัดให้อยู่ในกรอบใดกรอบหนึ่งคือ การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากร และการแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการผลิตร่วม ดังนั้นการนำทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคมมาใช้จึงต้องคำนึงสถานการณ์การแลกเปลี่ยนดังกล่าว และการพัฒนาทฤษฎีนี้ในอนาคตน่าจะให้ครอบคลุมเงื่อนไขหรือสถานการณ์เหล่านี้ด้วย

ปัจจุบันแนวคิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมได้รับความสนใจอย่างมากในสังคมไทย โดยเฉพาะการนำแนวคิดนี้มาเป็นพื้นฐานในการอธิบายกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นแนวคิดที่หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนนำมาใช้เป็นเครื่องมือดำเนินงานด้านการพัฒนา ตามแนวคิดนี้การเรียนรู้เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา นอกจากนี้การเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าวจะก่อให้เกิดองค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชน ซึ่งทำหน้าที่จัดการทรัพยากรของชุมชน และกระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้องค์กรเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย (เสวี, 2546

แม้ว่าการศึกษากการแลกเปลี่ยนทางสังคมในประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ยังไม่มีการวิจัยอย่างเป็นระบบ แต่ผลจากการดำเนินงานด้านการศึกษาชุมชนที่ถูกนำเสนอในกรณีศึกษาจำนวนมาก(เสรี, 2548) ได้แสดงให้เห็นว่ามีความพยายามที่จะอุดช่องว่างของทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยการนำแนวคิดเครือข่ายทางสังคมเข้ามาเชื่อมช่องว่างระหว่างจุลภาคกับมหภาค และในบางกรณีจะนำแนวคิดประชาสังคมเข้ามาใช้แทนเครือข่าย (พระมหาสุทิตย์, 2547 : 26) และขยายความคิดไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบใหม่ แนวคิดแนวทางการศึกษา และการดำเนินงานที่กล่าวนี้จึงทำให้พฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานของทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคมจะเชื่อมโยงเข้ากับกลุ่มองค์กร เครือข่าย และสังคมโดยรวม ปัญหาหรือช่องว่างทางทฤษฎีตามที่กล่าวข้างต้นจึงได้รับการแก้ไขอย่างครบถ้วนในระดับการดำเนินงาน

สำหรับการศึกษาเครือข่ายทางสังคมในสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา ได้ช่วยให้เกิดความกระจ่างด้านแนวคิดมากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาตามแนววิทยาศาสตร์ กระบวนทัศน์ใหม่ที่ช่วยให้ค้นพบว่าเครือข่ายเป็นเหตุปัจจัยและขยายใยความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางสังคม (พระมหาสุทิตย์, 2547 : 5-17) ส่งผลให้การให้ความหมายเครือข่ายทางสังคมมีความลุ่มลึกมากขึ้นและครอบคลุมสถานการณ์ทั้งที่ออกแบบไว้และไม่ได้ออกแบบไว้ล่วงหน้า

ในสถานการณ์ที่ถูกออกแบบไว้แล้ว เครือข่ายหมายถึงชุมชนแห่งสำนึกที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะเนื่องด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการทำงานร่วมกัน (อนุชาติ พวงสาดี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2541 อ้างใน พระมหาสุทิตย์, 2547 : 39) ส่วนสถานการณ์ที่ไม่ได้ถูกออกแบบไว้ล่วงหน้าหรือสถานการณ์ตามธรรมชาติ เครือข่าย หมายถึงชุมชนแนวปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากกลุ่มชนที่ใช้ชีวิตหรือทำงานใกล้ชิดกัน มีความสนใจ มีแรงปรารถนาในการที่จะร่วมกันดำเนินการในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการสื่อสารเสวนากันอย่างปราศจากแรงกดดันของโครงสร้างแห่งอำนาจ ซึ่งโครงสร้างนั้นอาจจะมีอยู่แต่อาจจะมีอิทธิพลน้อยต่อการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน (พระมหาสุทิตย์, 2547 : 19) เมื่อพิจารณาและเปรียบเทียบความหมายดังกล่าวข้างต้นกับความหมายของกลุ่มแชร์แรงงานในงานวิจัยนี้

พบว่ากลุ่มแชร์แรงงานมีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนแนวปฏิบัติซึ่งพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของสภาพปัญหาและการใช้ชีวิตร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน

2) **ผลทางด้านการพัฒนาชนบท** การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ส่งผลต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาชนบท ดังนี้

ประการแรก ผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นศักยภาพในการปรับตัวและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “สังคมวัฒนธรรม” การนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาใช้ในการพัฒนาชนบทจึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและชุมชนได้ละเลิก ฟื้นฟู พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ให้สอดคล้องกับพื้นฐานเดิมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชน

ประการที่สอง ผลการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนมิได้หยุดนิ่งแต่มีพลวัตตลอดเวลา นักพัฒนาและผู้ปฏิบัติงานในชนบทจึงควรแยกคุณค่าและรูปแบบออกจากกัน และควรสนับสนุนให้ชาวบ้านและชุมชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับระบบคุณค่าของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการพัฒนาชนบทที่เริ่มต้นมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ที่ได้กำหนดให้ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” เป็นส่วนหนึ่งของแผนดังกล่าว และการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญได้เกิดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ที่แนวคิดการพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับ “คน” หรือ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่มุ่งการพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ”

เห็นได้ว่านโยบายการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจดังเช่นที่ผ่านมา แต่เน้นการพัฒนาคนและชุมชนเป็นหลัก ส่วนเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือของการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว (เสรี, 2550 : 84-85) และแนวคิดดังกล่าวได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ที่มุ่งพัฒนาประเทศไทยไปสู่ “สังคมเป็นสุขอย่างยั่งยืน”

การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับสังคมวัฒนธรรม โดยกำหนดให้คน ชุมชน และสังคมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้แนวคิดการแลกเปลี่ยนทางสังคม กลุ่มหรือองค์กร และเครือข่าย ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนของไทย ในปัจจุบัน และช่วยให้แนวคิดหรือทฤษฎีด้านการพัฒนาชุมชนของไทยได้รับการพัฒนาให้มีลักษณะเฉพาะมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นยังคงเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน เพราะการกระจายอำนาจในช่วงที่ผ่านมา มุ่งไปที่ “ท้องถิ่น” ซึ่งให้ความสำคัญกับขอบเขตเชิงพื้นที่ ทำให้ “ชุมชน” ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ได้รับประโยชน์ไม่มากนักจากการกระจายอำนาจดังกล่าว ในระยะยาวจำเป็นต้องหาจุดเชื่อมโยงระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรแนวตั้งหรือองค์กรที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มหรือองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรแนวราบ เพื่อให้องค์กรทั้งสองสามารถดำเนินงานพัฒนาร่วมกันอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

10. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎี การแลกเปลี่ยน แรงงานเป็นกิจกรรมสำคัญที่ปรากฏอยู่ในวิถีการผลิตของชาวบ้านในชนบทไทย มาช้านาน และกิจกรรมดังกล่าวนี้ได้รับการสืบทอดคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน การวิจัยเรื่อง แชร้งแรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชาวบ้านภาคใต้ ได้ช่วยให้เข้าใจและอธิบายพฤติกรรม รูปแบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าของสมาชิกและชุมชนในระดับหนึ่ง สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะได้คำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก การวิจัยการแลกเปลี่ยนแรงงานที่นำทฤษฎีแลกเปลี่ยนทางสังคมมาเป็นแนวทางในการศึกษา ควรเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนระหว่างปัจเจกบุคคลกับเครือข่ายหรือประชาสังคม โดยการเก็บและรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบหรือการศึกษาเชิงประจักษ์ เพื่ออธิบายและเชื่อมโยงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลกับสังคมในวงกว้าง ซึ่งนอกจากจะช่วยอุดช่องว่างของทฤษฎีดังกล่าว

แล้วแล้วยังช่วยให้นำไปปรับใช้กับแนวคิดอื่น ๆ เช่น ทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงแนวคิดเหล่านี้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของประเทศหรือของโลก

ประเด็นที่สอง การวิจัยที่มีพื้นฐานจากการแลกเปลี่ยนในระดับปัจเจกบุคคลควรจะขยายไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรอื่นนอกเหนือจากแรงงาน เช่น ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เป็นต้น เพื่อศึกษาพฤติกรรม รูปแบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าของสมาชิกรวมทั้งสังคมใหม่ที่เป็นผลจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าว

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการโดยนักพัฒนาทั้งในส่วนของภาครัฐ เอกชน นักวิชาการ และภาคประชาชนควรคำนึงประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก การปฏิบัติงานควรให้ความสำคัญระบบคุณค่าที่ชุมชนยึดถือมากกว่ารูปแบบของการพัฒนา ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านและชุมชนมีศักยภาพสูงในการประสานเชื่อมโยงระบบคุณค่าของสังคมเก่าและสังคมใหม่เข้าด้วยกัน และดูเหมือนว่าชาวบ้านและชุมชนไม่ได้มีอคติต่อระบบคุณค่าหรือเศรษฐกิจแบบใดแบบหนึ่ง ตรงกันข้ามกลับเรียนรู้เศรษฐกิจทั้งสองระบบและนำมาผสมผสานเข้าด้วยกันอันนำไปสู่รูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานใหม่ ดังนั้นนักพัฒนาในภาคส่วนต่าง ๆ จึงควรเริ่มต้นและดำเนินงานพัฒนาบนพื้นฐานของคุณค่าที่ชุมชนยึดถือมากกว่ารูปแบบหรือกระบวนการจากภายนอก เช่น การเปิดเวที การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กร การเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นต้น

ประเด็นที่สอง กลุ่มหรือองค์กรดั้งเดิมหรือองค์กรตามประเพณีในชุมชนมักจะถูกนำมาอ้างอิงเสมอในการปฏิบัติงานของนักพัฒนาในทุกภาคส่วน และถูกนำมาเป็นพื้นฐานของการสร้างองค์กรชุมชนที่มีรูปแบบเหมือนกันทั่วประเทศ ส่งผลให้กลุ่มดังกล่าวได้รับประโยชน์น้อยมากหรือแทบไม่ได้ประโยชน์จากการพัฒนา ดังนั้นการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนจึงควรให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กรดั้งเดิมของชุมชนรวมทั้งไม่ดึงชาวบ้านและชุมชนออกจากบริบทของตน เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นการสร้างจุดอ่อนให้แก่ชาวบ้านและชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "หมู่บ้านกับรัฐในกระบวนการพัฒนา," ใน บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์น, 2529.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. **รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทยการพิมพ์, 2533.
- Boissevain, Jeremy. "Network Analysis: A Reappraisal." *Current Anthropology* 20(1979) :392-394.
- Cook, K.S., R.M. Emerson, M.R. Gillmore, and T. Yamagishi. "The Distribution of Power in Exchange Networks : Theory and Experimental Result." *American Journal of Sociology* 89 (1983) : 275-305.
- Emerson, R.M. "Operent Psychology and Exchange Theory." In *Behavioral Sociology* Edited by Bushell Burgess. New York : Columbia University Press, 1969.
- Emerson, R.M. "Exchange Theory, Part II: Exchange Relations and Networks." In *Sociological Theories in Progress*, Vol. 2 pp. 58-87. Edited by J. Berger, M. Zelditch, and B. Anderson. Boston: Houghton Mifflin, 1972.
- Olsen, M.E. *The Process of Social Organization : Power in Social Systems.* New York : Holt, Rinehart and Winston, 1978.
- Stolts, J.F. "Legitimacy, Justice, and Productive Exchange." In *Social Exchange Theory* pp. 223-238. Edited by Karen S. Cook. California : Sage Publications, 1987.
- Turner, J.H. "Social Exchange Theory : Future Directions." In *Social Exchange Theory* pp. 223-238. Edited by Karen S. Cook. California : Sage Publications, 1987.
- Wellman, B. "Network Analysis : Some Basic Principles." In *Sociological Theory* 1983 pp. 155-199. Edited by Randall Collins. California: Jossey-Bass Inc. Publishers, 1983.
- Wilson, J. *Social Theory.* New Jersey: Prentice Hall Inc. , 1983.
- Yamagishi, T. , M.R. Gillmore, and K.S. Cook. "Network Connections and the Distribution of Power in Exchange Networks." *American Journal of Sociology* 93(Jan. 1988) : 833-851.